

Заняткі пятыя

Занятие пятое

Пра Мікіту

Я сябру/ю зь Мікі/там ад шко/льных гадо/ў.
Цяпе р/мы ра/зам ву/чымся на ўнівэрсытэ/це.
Вы/бралі адно/лькавую прафэ/сію.
Я ве/даю, як живе/мой ся/бра, як ву/чыцца, які/я здабыва/е ве/ды.
Чалаве/к дазнае/, спазнае/, спасьціга/е, шчыру/е, штуку/е.
У яго/не змарну/ецца аніво/дная хвілі/на.
Чыта/е. Разважа/е. Ду/мае.

Лад мовы

Дзеяслоў (Глагол)

Дзеяслоў (глагол) — изменяемая часть речи, обозначает действие предмета или его состояние.

Начальной формой глагола является *інфінітыў (инфинитив)*. Инфинитив — это неизменная форма глагола с суффиксами: **-ць, -ці, -чы: працаваць** (работать), **ісьці** (идти), **бегчы** (бежать). Инфинитив отвечает на вопросы: **што рабіць?** (что делать?) **што зрабіць?** (что сделать?), используется при образовании настоящего и будущего простого времени. Инфинитив может относиться как к глаголу, так и к существительному: **пайшлі па/луднаваць** (пошли обедать), **вада піць** (вода для питья), **машынка стрыгчыся** (машинка для стрижки), **машынка каву малоць** (кофемолка).

Спражэньне дзеясловаў (Спряжение глаголов)

Глагол изменяет свои формы во времени, числе и лице. Образование разновидностей глагола при помощи личных окончаний называется *спражэньнем (спряжение)*.

лік	асоба	I спражэньне	II спражэньне
адзіночны	я	чакаю, бяру	гляджу, бачу
	ты	чакаеш, бярэш	глядзіш, бачыш
	ён, яна, яно	чакае, бярэ	глядзіць, бачыць
множны	мы	чакаем, бяром	глядзім, бачым
	вы	чакаеце, берыце (-е)	глядзеце (-е), бачыце
	яны	чакаюць, бяруць	глядзяць, бачаць

канчаткі спражэньняў			інфінітыў	прыклады
адзіночны лік	множны лік			
I	я -у, -ю	мы -ом, -ём, -ам, -ем	-аць	чакаць, вязаць, дараваць, браць
	ты -эш, -еш, -аш	вы -аце, -яце, -еце, -эце	-ці	класьці, месьці, весьці, сесьці
	ён, яна, яно -э, -е, -а	яны -уць, -юць	-ыць	жыць, мыць, бачыць, шыць
			-іць	піць, біць, ліць, віць
II			-чы	пячы, секчы, легчы, сыцерагчы
			-уць, -ець, -оць	дзьмуць, мацнець, малоць
	я -у, -ю	мы -ым, -ім	-іць	рабіць, марозіць, хадзіць
	ты -ыш, -іш	вы -ыце, -іце	-ыць	марыць
	ён, яна, яно -ыць, -іць	яны -аць, -яць	-ець	глядзець, трымцець
			-аць	ляжаць

Для того, чтобы определить, к какому спряжению относится глагол, нужно знать, какое он имеет окончание в третьем лице множественного числа: **яны што робяць?** Также нужно учитывать под ударением ли личное окончание глагола или не под ударением.

Если личное окончание под ударением:

1) поставьте глагол в третьем лице множественного числа: **яны бяруць, яны пазнаюць, яны маўчаць, яны глядзяць;**

2) определите, какое у глагола получилось окончание:

— если окончания **-уць (-юць)**, то это I-ое спряжение: **бяруць, пазнаюць;**

— если окончания **-аць (-яць)**, то это II-ое спряжение: **маўчаць, глядзяць.**

Если личное окончание безударное:

Все глаголы на **-ыць, -іць** (кроме **віць, шыць** и подобные), эти же глаголы с приставками, а также глаголы **ненавідзець, цярпець, вярцець, залежаць, гнаць** относятся ко II спряжению. Все остальные — к I спряжению.

К разным типам спряжений относятся глаголы: **бегчы** (бежать), **даць** (дать), **еьці** (есть). Их спряжение нужно запомнить.

	бе́гчы	да́ць	е́сьці
я	бягу	дам	ем
ты	бяжыш	дасі	ясі
ён, яна, яно	бяжыць	дасьць	еьць
мы	бяжым	дадзім / дамо	ядзім / ямо
вы	бежыце / бежыце	дасьце / дасьце	ясьце / ясьце
яны	бягуць	дадуць	ядуць

При спряжении *зваротных дзеясловаў (возвратных глаголов)* к глаголу добавляется частица **-ся (-ца)**. Например: **я мыюся, ты моешься, мы моемся, вы моеетесь.** В третьем лице окончание **-ць** сливается с возвратным местоимением **ся**: **ён маецца, яны мыюцца.** Заметьте, окончание **-ца** соответствует окончаниям **-ться** и **-тся** возвратных глаголов в русском языке.

Таблица окончаний при спряжении возвратных глаголов.

адзіночны лік	множны лік	інфінітыў	прыклады
-уся, -юся	-эмся, -емся, -ымся, -імся	-цца	забаўляцца, сьмяяцца
-эшся, -ешся, -ышся, -ішся	-эцешся, -ецешся, -ыцешся, -іцешся	-ціся	плесьціся, зьмерзціся
-эцца, -ецца, -ыцца, -іцца	-уцца, -юцца, -ацца, -яцца	-чыся	сьцерагчыся, дамагчыся

Як я зьбіраюся на працу (Как я собираюсь на работу).

Я галюся (Я моюсь).

Я апранаюся (Я одеваюсь).

Я абуваюся (Я обуваюсь).

Цяжкія выпадкі спражэньня

(Трудные случаи спряжения)

	інфінітыў	ён, яна, яно	вы	яны
I	пячы (печь)	пячэ	печыць (-е)	пякуць
	лётаць (лететь)	лётае	лётаеце	лётаюць
	казаць (говорить)	кажа	кажаце	кажуць
	хацець (хотеть)	хоча	хочаце	хочуць
	дзьмуць (дуть)	дзьме	дзьмяце (-ё)	дзьмуць
	махаць (махать)	махае	махаеце	махаюць
	плакаць (плакать)	плача	плачаце	плачуць
	шыць (шить)	шые	шыеце	шыюць
II	вымаць (вынуть / достать)	вымае	вымаеце	вымаюць
	садзіць (садить)	садзіць	садзіце	садзяць
	маўчаць (молчать)	маўчыць	маўчыць (-е)	маўчаць
	плаціць (платить)	плаціць	плаціце	плацяць / плоцяць
	тлумачыць (объяснять)	тлумачыць	тлумачыце	тлумачаць
	ляцець (лететь)	ляціць	леціць (-е)	ляцяць
	глядзець (смотреть)	глядзіць	гледзіць (-е)	глядзяць
	цярпець (терпеть)	цярпіць	церпіць (-е)	цярпяць

Практыкуйцеся

1. Замест кропак пастаўце ў сказы дзеяслоў, які падыходзіць па сэнсу (Вместо точек поставьте в предложения глагол, который подходит по смыслу).

Дзяўчына чыста ... вокны.

Хлопцы заўсёды ... з маіх жартаў.

Ён ..., таму што ня ведае, што казаць.

Нашы сябры, як толькі прыехалі, адразу ж ... на вясельле.

Малы ... ў дудку і надта ж цешыцца з гэтага.

Мой брат сталяў, ён ... Нядаўна зрабіў ложка.

Яны ... у краме харчовым таварам.

рагатаць (хохотать)

маўчаць (молчать)

мыць (мыть)

дзьмуць (дуть)

гандляваць (торговать)

майстраваць (мастерить)

трапіць (попасть)

2. Запоўніце табліцу (Заполните таблицу).

Узор: пячы → ён пячэ, яны пякуць

дзеяслоў	спражэнне	ён, яна, яно	яны
дзякаваць (благодарить)	I		
абяцаць (обещать)			
зарабляць (зарабатывать)			
уцякаць (убегать)			
бедаваць (горевать)			
дараваць (прощать)	II		
гаспадарыць (хозяйничать)			
крыўдзіць (обижать)			
смажыць (жарить)			
блішчэць (блестеть)			
важыць (весить)			
знаёміць (знакомить)			
саладзіць (сладить)			
лічыць (считать)			

3. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).

Узор: Я (надзяваць) (кашуля) → Я надзяю кашулю.

Яна (прасаваць) (бялізна).

Я (апранаць) (паліто).

Мы (класьці) (агуркі) на стол.

Яна (разумець) (я).

Ён (палуднаваць) (дома).

Яны (сустракаць) (ты).

Маці (прыгарнуць) (дзіця) да сябе.

Настаўнік (разьмеркаваць) (абавязкі).

Лад мовы

Дзеяслоўнае кіраваньне

(Глагольное управление)

Дзеяслоўнае кіраваньне (глагольное управление) — такой вид связи, когда в словосочетании глагол требует, чтобы зависимые от него слова стояли в определенной форме. Например: завидовать (кому?) соседке, опасаться (чего?) наводнения, говорить (о чём?) о погоде. Обратите внимание, что глагольное управление в белоруском языке отличается от русского (см. таблицу).

склон	беларускі дзеяслоў	прыклад	пераклад у расейскую мову
Назоўны (хто? што?)	віда/ць чува/ць	дарога гоман / музыка	видно дорогу слышно разговор / музыку
Родны (каго? чаго?)	бра/цца вучы/цца вырака/цца дагляда/ць дакрану/цца далуча/цца дамага/цца дзіві/цца жартава/ць заахваціць закліка/ць запрасі/ць зьявру/цца зьдзекавацца кпіць навучы/цца пільнава/ць прыахваціцца прыслухоўвацца прытулі/цца раўня/ць спадзява/цца сьмяя/цца уме/швацца це/шыцца чапі/цца	да работы музыкі радні саду да далоні да талакі ласкі з посьпеху зь сябра да працы да дзеянняў да стала да людзей з старога з хлапца сьпеваў парадку да кавы да парадаў да маці да майстра гасьцей з малога да справы з дачкі да зяця	братся за работу учиться музыке отвергать родню ухаживать за садом прикоснуться к ладони присоединяться к общине настаивать на ласке удивляться успехам подшучивать над товарищем побудить к работе призывать к действиям пригласить к столу обратиться к людям издеваться над стариком подтрунивать над парнем научиться петь следить за порядком пристраститься к кофе прислушиваться к советам прильнуть к маме сравнивать с мастером надеяться на гостей смеяться над малышом вмешиваться в дела радоваться дочке цепляться к зятю
Давальны (каму? чаму?)	балі/ць выбача/ць дарава/ць дзя/каваць	бацьку сябру брату памочніку	болит у отца прощать друга прощать брата благодарить помощника

склон	беларускі дзеяслоў	прыклад	пераклад у расейскую мову
Давальны (каму? чаму?)	здра́дзіць праба́чыць слугава́ць	настаўніку дачцэ турыстам	предать учителя извинить дочь обслуживать туристов
Вінавальны (каго? што?)	абра́ць заядба́ць заслугоўва́ць здоле́ць каза́ць на клапаці́цца паве́даміць страці́ць сачы́ць укача́ць хварэ́ць чака́ць	на старшыню дзяцей на давер навуку цётку пра дзяцей адміністрацыю маёмасьць дзяцей у муку на ныркі на маму	выбрать на пост председателя пренебречь детьми заслуживать доверия справиться с наукой оговаривать тётю заботиться о детях сообщить администрации лишиться имущества следить за детьми вывалиять в муке страдать болезнью почек ждать маму
Творны (кім? чым?)	абвіну́ць апекава́цца е́хаць ісьці́ жані́цца звы́кнуцца зьлі́тавацца ляце́ць плы́ць	папераю дзецьмі аўтобусам дарогаю зь дзяўчынай з умовамі над злачынцам самалётам параплавам	завернуть в бумагу заботиться о детях ехать на автобусе идти по дороге жениться на девушке привыкнуть к условиям пощадить преступника лететь на самолёте плыть на пароходе
Месны (пры кім? пры чым?)	зна́цца ідзе́	на / у фізыцы аб перамовы	разбираться в физике интересуют переговоры

Трываньне дзеяслова (Вид глагола)

Глаголы бываюць *закончанага трываньня (совершенного вида)* і *незакончанага трываньня (несовершенного вида)*.

Глагол несовершенного вида отвечает на вопрос **што рабі́ць?** (что делать?) и выражает незаконченное действие, которое протекает или повторяется: **маляваць** (рисовать), **сядзець** (сидеть), **прыбіраць** (убирать), **гатаваць** (готовить). Может быть в настоящем, или прошедшем, или будущем времени.

Глагол совершенного вида отвечает на вопрос **што зрабі́ць?** (что сделать?) и выражает действие, которое закончилось или закончится: **намаляваць** (нарисовать), **пасядзець** (посесть), **прыбраць** (убрать), **прыгатаваць** (приготовить). Может быть в прошедшем или будущем времени, но в настоящем — никогда.

Мы паедзем.

Яны зьехалі.

Ён сядзіць у фатэлі.

Я сяду на канапу.

Вы п'яце каву, яны пап'юць гарбату.

Брат вывучае замежную мову.

Я вывучыў верш.

Будзем паліць лазню.

Трэба запаліць лампу.

Дзеці сьняць сны.

Малы нешта сасьніў.

Мы поедем.

Они уехали.

Он сидит в кресле.

Я сяду на диван.

Вы пьёте кофе, они попьют чай.

Брат изучает иностранный язык.

Я выучил стихотворение.

Будем топить баню.

Надо зажечь лампу.

Дети видят сны.

Ребенку что-то приснилось.

Словаўтварэнне дзеясловаў закончанага трывання (Словообразование глаголов совершенного вида)

Примеры словообразования глаголов совершенного вида при помощи приставок:

	несовершенный	совершенный	несовершенный	совершенный
ад-	будуем дзякуем цісьнем	<i>ад</i> будуем <i>ад</i> дзячым <i>ад</i> цісьнем	будаваць дзякаваць ціснуць	<i>ад</i> будаваць <i>ад</i> дзячыць <i>ад</i> ціснуць
пера-	разьмяркуем падрыхтуем захаваем	<i>пера</i> разьмяркуем <i>пера</i> падрыхтуем <i>пера</i> захаваем	разьмеркаваць падрыхтаваць захаваць	<i>пера</i> разьмеркаваць <i>пера</i> падрыхтаваць <i>пера</i> захаваць
пра-	едзем водзім чуем	<i>пра</i> едзем <i>пра</i> вядзём <i>пра</i> чуем	ездзіць вадзіць чуць	<i>пра</i> язджаць <i>пра</i> весыці <i>пра</i> чуваць
пры-	нясем	<i>пры</i> нясем	насіць	<i>пры</i> насіць
з-	губляем варым дорым	згубім зварым здорым	губляць варыць дарыць	згубіць зварыць здарыць
с-	хаваем	<i>с</i> хаваем	хаваць	<i>с</i> хаваць
па-	мацнеем пытаемся мыемся	<i>па</i> мацнеем <i>па</i> пытаемся <i>па</i> мыемся	мацнець пытацца мыцца	<i>па</i> мацнець <i>па</i> пытацца <i>па</i> мыцца
у-	бачым	убачым	бачыць	убачыць
пад-	ядзім / ямо малюем лічым	<i>пад</i> 'ядзім / <i>пад</i> 'ямо <i>пад</i> малюем <i>пад</i> лічым	есьці маляваць лічыць	<i>пад</i> 'есьці <i>пад</i> маляваць <i>пад</i> лічыць

Практыкуйся

4. Замест кропак падшукайце паводле сэнсу прыстаўкі да дзеясловаў (По смыслу вместо точек подберите приставки к глаголам).

а) **у- / за-**

...мацаваць здароўе
...мацаваць веды
...пазьніцца на працы
...пярэчыць спавяшчальніку
...трымаць пазыцыі
...дасканаліць плян

б) **пана- / за-**

...купляць харчы
...купляць сувэніраў
...чапляць цацак
...сыпаць пяску
...пытаць дазволу
...прасіць гасьцей

в) вы- / ад-	...гадаваць дзяцей ...гадаваць вусы ...круціць лямпачку ...круціць дрот ...купіць кнігу ...купіць рэч ...казаць думку	г) у- / да-	...гледзець хворага ...гледзець памылку ...нізаць ёлку ...раўнаважыць шалі ...лучыцца да гурту
---------------------	---	--------------------	--

5. Утварыце дзеясловы закончанага трывання (Образуйте глаголы совершенного вида).

Узор: прасіць → запрасіць

чэзнуць, пільнаваць, чакаць, шукаць, карыстацца, падабацца, слухаць, вітацца, паліць, парадкаваць, разумець, тлумачыць, ганіць, гвалціць, важыць.

6. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).

Узор: Дзеці + хварэць + адзёр → Дзеці хварэюць на адзёр.

Суседка	хварэць	ныркі
Наша кампанія	апекавацца	беларускі тэатар
Мы	чакаць	тэлевізійны майстар
Вітаўт	жаніцца	мая сястра Юля
Вандроўцы	ісьці	незнаёмая дарога
Сваю сын	вучыцца	бальныя танцы
Бацькі	выбачаць	свае дзеці
Малыя	цешыцца	навагодняя ёлка
Начальнік сэктару	паведаміць	кіраўнік прадпрыемства
Цешча	умешвацца	асабістае жыццё маладых
Абслуга сэравіс-цэнтру	знацца	кампутары розных мадэляў
Наш выбраннік	заслугоўваць	давер

Лад мовы

Час дзеяслова

(Время глагола)

прошлы час	цяперашні час	будучы час	
		просты	складаны
што я рабіў?	што раблю?	што зраблю?	што буду рабіць?
што ты рабіў?	што робіш?	што зробіш?	што будзеш рабіць?
што ён рабіў? яна (яно) рабіла?	што робіць?	што зробіць?	што будзе рабіць?
што мы рабілі?	што робім?	што зробім?	што будзем рабіць?
што вы рабілі?	што робіце?	што зробіце?	што будзеце рабіць?
што яны рабілі?	што робяць?	што зробяць?	што будуць рабіць?

прошлы час	цяперашні час	будучы час	
		просты	складаны
я глядзеў	я гляджу	я пагляджу	я буду глядзець
ты глядзеў	ты глядзіш	ты паглядзіш	ты будзеш глядзець
ён глядзеў, яна (яно) глядзела	ён глядзіць	ён паглядзіць	ён будзе глядзець
мы глядзелі	мы глядзім	мы паглядзім	мы будзем глядзець
вы глядзелі	вы гледзіце (-е)	вы пагледзіце (-е)	вы будзеце глядзець
яны глядзелі	яны глядзяць	яны паглядзяць	яны будуць глядзець

В живой беседе времена глаголов могут употребляться в разных значениях: настоящее или прошедшее в значении будущего: **Ты ідзеш з намі ў вандроўку?** (Ты идёшь с нами в поход?) **Ну, усё, хлопцы, я пайшоў!** (Ну, всё, ребята, я пошёл!)

Утварэнне прошлага часу дзеясловаў (Образование прошедшего времени глаголов)

Глаголы в прошедшем времени изменяются по числам, а в единственном числе и по родам.

лік	род назоўніка	канчатковая форма дзеяслова	на канцы дзеяслова
адзіночны	м.р.	ён глядзеў, казаў, мок[ ]	-ў, [ ]
	ж.р.	яна глядзела, казала, мокла	-ла
	н.р.	яно глядзела, казала, мокла	-ла
множны	м.р.; ж.р.; н.р.	яны глядзелі, казалі, моклі	-лі

Лад дзеяслова: абвесны, загадны, умоўны (Наклонение глагола: изъявительное, повелительное, сослагательное)

Глагол в белорусском языке может изменяться по наклонениям. Глагол имеет *абвесны лад* (изъявительное наклонение), *загадны лад* (повелительное наклонение) и *умоўны лад* (сослагательное наклонение).

Глагол в изъявительном наклонении обозначает действие, которое происходило (произошло, происходит или будет происходить) в действительности.

Повелительное наклонение обозначает побуждение к действию в виде приказа, просьбы, требования, пожелания и т.д.

Условное наклонение указывает на желательное действие, а также действие, осуществление которого возможно при определённых условиях.

	прыклады	адметнасьці
абвесны лад	адчыняю, адчыняў, адчыняла, буду адчыняць нясу, насіў, насіла, будзе насіць сяджу, сядзеў, сядзела, будзе сядзець	Отличительная особенность глагола в изъявительном наклонении в том, что он имеет формы времени (настоящее, прошедшее, будущее).
загадны лад	адчыні! адчыніце! няхай адчыне! няхай адчыняць! нясі! нясіце! нясема! няхай нясе! няхай нясуць! сядзь! сядзьце! сядзьма! няхай сядзе! няхай сядуць!	В повелительном и сослагательном наклонениях глагол не имеет форм времени. Означает действие, которого нет и неизвестно, будет ли.
умоўны лад	адчыніў бы, адчыніла б, адчынілі б насіў бы, насіла бы, насілі б сядзеў бы, сядзела бы, сядзелі б	

Образование повелительного наклонения.

В белорусском языке глаголы повелительного наклонения имеют три формы: 2-е лицо единственного числа (**ты**), 1-е и 2-е лицо множественного числа (**мы**, **вы**). Повелительное наклонение образуется от формы глагола в 3-ем лице множественного числа настоящего времени (**яны**). Окончание отпадает.

3-я асоба мн.л.	асоба	канчаткі	прыклады
-уць	ты вы мы	-ы, -і, -ь -ыце, -іце, -ьце -эм/-эма, -ем/-ема, -ем/-ьма	бяры, вядзі, кінь бярыце, вядзіце, кіньце бярэ́м/бярэ́ма, вядзе́м/вядзе́ма, кіне́м/кіне́ма
-юць	ты вы мы	-й -йце -ем/-йма	чакай, даруй чакайце, даруйце чакае́м/чакае́ма, даруе́м/даруе́ма
-аць	ты вы мы	[ ], -ы -це, -ыце/-эце -ым/-ма, -ым/-эма	смаж [ ], ляж [ ], лічы смажце, ляжце, лічыце/лічэце смажы́м/смажы́ма, ляжы́ма, лічы́м/лічы́ма
-яць	ты вы мы	-і -іце -ім/-ема, -ем/-ема	рабі, хадзі, ляці рабіце, хадзіце, ляціце рабі́м/рабе́ма, дазе́м/хадзе́ма, ляці́м/ляце́ма

Повелительное наклонение в формах 3-его лица единственного и множественного числа (**ён, яна, яно, яны**) образуется с помощью частиц **хай** (пусть), **няхай** (пускай).

адзіночны лік:	ён хай / няхай бярэ, смажа, даруе, ляціць
множны лік:	яны хай / няхай бяруць, смажаць, даруюць, ляцяць/лятуць

Обратите внимание, что при образовании форм повелительного наклонения происходит чередование согласных в основе слова: **-т > -ц, -д > -дз, -к > -ч, -г > -ж**. Например, **мятуць** — **мяці**, **кладуць** — **кладзі**, **бягуць** — **бяжы**, **пякуць** — **пячы**.

Примеры некоторых глаголов в повелительном наклонении.

мый!	мой!	чакай!	жди!
еж!	ешь!	хавайся!	прячься!
ляж!	ляг!	сядай!	садись!
пі!	пей! (воду)	вучыся!	учись!
сьпявай! / пей!	пой! (песню)	стрыжыся!	стригись!
кажы!	говори!	галіся!	брейся!
пячы!	пеки!	засьпявайма!	запоём!
кінь!	брось!	будзьма!	будем!

Сослагательное наклонение глагола образуется при помощи частицы **бы** (**б**), которая добавляется к глаголу в форме прошедшего времени.

лік	дзеяслоў у прошлым часе	умоўны лад + м.р.; ж.р.; н.р.	прыклады
адзіночны	ён пайшоў (пошёл)	пайшоў бы (пошёл бы)	Спадар пайшоў бы дадому.
	яна пайшла (пошла)	пайшла бы (пошла бы)	Спадарыня пайшла бы ў краму.
	яно пайшло (пошло)	пайшло бы (пошло бы)	Дзіця пайшло бы гуляць.
множны	яны пайшлі (пошли)	пайшлі бы (пошли бы)	Госьці пайшлі бы на выставу.

Спосабы словаўтварэння дзеясловаў (Способы словообразования глаголов)

Глаголы образуются с помощью следующих основных способов.

прыстаўкавы	<i>на-, вы-, пера-, рас-, пры-, у-, пра-, пад-, па-, ад-, аб-, да-, з-, с-, за-</i> ды інш.	зга/ніць, запазнацца, <i>паса</i> дзіць, змаўчаць, згубіць, зьдзівіцца, <i>ад</i> дзячыць, <i>пад</i> лічыць, <i>далу</i> чыцца, <i>вы</i> прасіць, <i>на</i> біраць, <i>па-на</i> купляць
суфіксавы	<i>-ава-, -е-, -э-, -і-, -ы-, -ва-, -н-</i> ды інш.	бразнуць, фарбаваць, вандраваць, штурхнуць, ціснуць, важыць, гутарыць, шарэць
прыстаўкава-суфіксавы	спалучэньне прыстаўкі з суфіксам	<i>раз</i> мясьціць, <i>аб</i> кітаваць, <i>аб</i> межаваць, <i>пера</i> разьмеркаваць, <i>аб</i> мінуць, <i>вы</i> бухнуць

Примеры.

	зыходнае слова	утвораны дзеяслоў	пераклад
-аваць -яваць	будоўля	будаваць	строить
	год	гадаваць	растить, выращивать
	гарантыя	гарантаваць	гарантировать
	лямант	лямантаваць	вопить, кричать
	друк	друкаваць	печатать
	баль	баляваць	пировать
	лета	летаваць	жить летом где-нибудь
	ганьба	ганьбаваць	позорить
	марны	марнаваць	тратить впустую
	вапnavы	вапnavаваль	известковать
-аць	брукаваны	брукаваць	мостить
	выгляд	выглядаць	выглядеть
	балбатаньне	балбатаць	болтать
-іць -ыць	рогат	рагатаць	хохотать
	бруд	брудзіць	грязнить
	выраб	вырабіць	произвести
	выправа	выправіць	отправить
	тлум	тлуміць	морочить, дурачить
	новы	аднавіць	обновить
	багаты	узбагаціць	обогащать
	вагі	важыць	взвешивать
	вар	варыць	варить
	сьведка	сьведчыць	свидетельствовать
-эць -ець	шэры	шарэць	сереть
	танны	таннець	дешеветь
-нуць	зялёны	зеянець	зеленеть
	зьнікаць	зьнікнуць	исчезнуть
-вы-	варушыць	зварухнуць	шевелинуть
	перасягаць	перасягнуць	превзойти
	сачыць	высачыць	выследить
-а-	скубці	выскубці	выщипать
	церці	выцерці	вытереть
	глядзець	агледзець	осмотреть
	прытомніць	апрытомнець	придти в чувство
	тлусцець	атлусьцець	ожиреть
	панаваць	апанаваць	овладеть, охватить

Мадальныя дзеясловы

(Модальные глаголы)

Мадальныя дзеясловы (модальные глаголы) — жадаць (желать), хацець (хотеть), магчы (мочь, уметь), маніцца (намереваться), спадзявацца (надеяться), мусяць (долженствовать) и другие, которые выражают пожелание, обязательность, возможность.

Спряжение модальных глаголов.

	жадаць	хацець	магчы	маніцца	спадзявацца	мусіць
я	жадаю	хачу	магу	манюся	спадзяюся	мушу
ты	жадаеш	хочаш	можаш	манішся	спадзяешся	мусіш
ён, яна, яно	жадае	хоча	можа	маніцца	спадзяецца	мусіць
мы	жадаем	хочам	можам	манімся	спадзяемся	мусім
вы	жадаеце	хочаце	можаце	маніцеся	спадзяецеся	мусіце
яны	жадаюць	хочуць	могуць	маняцца	спадзяюцца	мусяць

Я мусіў чакаць на яго да дзевятай гадзіны.

Я мушу ехаць па дзяцей.

Я маю сустрэцца зь Пётрам.

Гэта мусіць быць зроблена.

Ён маніўся прыйсці.

Яны хочуць паехаць.

Ён масьціцца ехаць.

Я должен был ждать его до девяти часов.

Я должен ехать за детьми.

Я собираюсь встретиться с Петром.

Это должно быть сделано.

Он хотел прийти.

Они хотят поехать.

Он собирается ехать.

Практыкуецца

7. Утварыце дзеясловы (Образуйте глаголы).

Узор: рамонт → рамантаваць; лепшы → паляпшаць

а) назоўнікі

група	замок
канспэкт	стрэльба
фінансы	праграма
догляд	перадача
сорт	корм
камандзір	зьмена
абутак	кіраўніцтва
кватэра	мароз

б) прыметнікі

горшы	чысты
меншы	ваенны
шыкоўны	салёны
прыгожы	сяброўскі
чырвоны	знаёмы
высокі	службовы
імклівы	гатовы
вучнёўскі	пільны

8. Утварыце форму загаднага ладу 2-й асобы множнага ліку (Образуйте форму повелительного наклонения 2-го лица множественного числа).

Узор: Трэба рахавацца. → Рахуйцеся!

Мы хочам вучыцца. → Вучыцеся!

Ці нам ужо апрацавацца?

Дзецям тут добра гадавацца.

Сьмяяцца ня шкодзіць.

Мы будзем сустрэцца.

Хачу ў вас папытацца.

Ці можна было б зь імі пазнаёміцца?

Прывітаемся па-беларуску.

Жывём, каб радавацца.

9. Раскажыце, што вы бачыце на малюнках, карыстайцеся вядомымі вам словамі (Расскажите, что вы видите на рисунках, используя известные вам слова).

Тут месціцца нашая працоўня.

Да нас завіталі госьці.

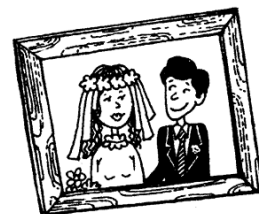
Уранні я мушу рабіць гімнастыку.

Мая жонка штукуе пячэньне.

Ня ведаю, куды падацца.

Костусь ажаніўся з Алёнаю.

10. Замест кропак пастаўце ў гэты тэкст выпушчаныя словы ў належнай форме (Вместо точек вставьте в текст пропущенные слова в надлежащей форме).

любіць, мець, даглядаць, жыць, падобны, уяўляць, карміць, ёсьць

Мой брат Пётра ... невялікую кватэру, але ўсім досыць мейсца. У іх ... птушкі, рыбкі, заводны сабака Векша і кот Плютон. Ці ... сабе гэткую сыціжму жыўнасьці? А ўсё таму, што мой пляменьнік Юзя вельмі ... зьверанятаў. Ён ... і ... сваіх улюбёнцаў. Гэты занятак ... яго найлепшай уцехаю. А ўвогуле Юзя моцна паважны і цяжкі хлапец. Шмат у чым ён ... да свайго бацькі.

11. Утварыце зваротныя дзеясловы 1-ай асобы адзіночнага ліку цяперашняга часу (Образуйте возвратные глаголы 1-го лица единственного числа настоящего времени).

Узор: сустракацца → я сустракаюся

вучыцца, наважвацца, сьмяяцца, забывацца, спадзявацца, адгукацца, пытацца, апранацца, нудзіцца, зьвяртаць, браць, мець.

12. Замест кропак уточце паводле сэнсу адпаведныя дзеясловы (Вместо точек поставьте по смыслу соответствующие глаголы).

Максім ... знаёмым у паездцы.
Ён ... гэтай размовы.
Гэты напой ... смагу.
Госьць ... сваю гутарку.
Дзеці ... паводзіны бацькоў.
Гэты прыезджы ... у рэстарачыі.
Яна ... прыбраць усё лішняе.

спадарожыць (сопутствовать / сопровождать)
унікаць (избегать)
праганяць / наталяць (утолять)
доўжыць (продолжать)
пераймаць (перенимать / подражать)
харчавацца (питаться)
загадаць (распорядиться / велеть)

13. Папытайцеся (Спросите).

Узор: Жывём у новай кватэры. → Вы жывяце ў новай кватэры?

Дамо вам свой адрас.
Я апранаю новае паліто.
Ем смачную мясную салату.

Глядзім новы тэлевізійны фільм.
Прыемна бавім свой час.
Даруем вам гэтую карціну.

Мы тут толькі змарнуем час.	Гатую каву.
Я забараняю курыць у кватэры.	Дапамагаем сваім бацькам.
Бяром гэты куфэрак.	Віншуем са сьвятам.
Пяку на патэльні сьвежую рыбу.	Жыву за мяжой.
Мы бязым далей.	Запрашаем яго на вясельле.

14. З словаў у дужках выберыце тыя, што больш падыходзяць для дадзенага выпадку і складзіце сказы (Из слов в скобках выберите то, что больше подходит для данного случая и составьте предложения).

Дзіця	(сумаваць — журыцца)	па маці.
Я	(намысьліць — намерыцца)	купіць сабе капялюш.
Юля	(адведаць — наведаль)	хворага бацьку.
Яны	(выправіцца — адысьці)	у дарогу.
Я жыва	(успамінаць — прыпамінаць)	тую сустрэчу.
Ён бацьку	(жаліцца — скардзіцца)	на мяне.

Ясь распавядае

Іншая мясціна пражыў людзей зная. Вазьмі ты гарадок Ліду. Якія там шаўцы! Здаўна праца іхная шанавалася. А цяпер хіба адзін толькі Жэнік Гусак у пашане. Гэны шавец усіх шаўцоў закасуе. Вось дзе чалавек умее рабіць сваё! Ужо што шые, дык шые. Мастак, а не шавец! Усе кажуць, што «надта прыгожы характар яго рукі». Люба глянуць, якія выштукоўвае ён боты. І назе выгода. Лёгка чуешся ў такім абутку. Ня дзіва, што кліенты толькі каля яго й шнуруюць. Бракуе Жэніку толькі матэрыялаў: скур, шавецкіх нітак, дратвы, гумы, цёвікоў.

Практыкуйцеся

15. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Дзе добрыя шаўцы?
Ці ёсць там хто з шаўцоў у пашане?
Як яго зваць?
Чаму людзі яго паважаюць?
Да каго раўняюць шаўца?
Што кажуць пра яго людзі?
Якія рэчы ён шые?
Ці напраўду добрыя гэтыя рэчы?
Ці шмат у яго кліентаў?
Ці бракуе чаго шаўцу ў працы?
Што патрэбна, каб пашыць добрыя боты?
Ці ёсць у вас знаёмыя шаўцы?

Дзе вы рамантуеце свой абутак?
Ці ў пашане праца шаўца?

16. Раскажыце пра кагосьці з сваіх знаёмых (Расскажите о ком-нибудь из своих знакомых).

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголос)

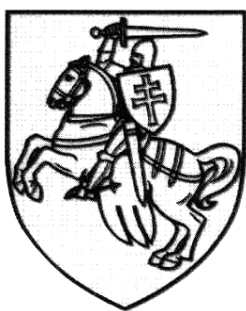
<p>— Ну, што, ізноў спазьніўся? Дакляруеш быць дакладным, а сам ня рупішся. І Юрка наракае, што ты век спазьняешся.</p> <p>— Кіньце злавацца. Што вы ўсё наракаеце ды тузаеце сабе нэрвы? Я не люблю сьпяшацца, хвалявацца, мітусіцца, трапятацца.</p>	<p>— Ну, что, опять опоздал? Обещаешь быть точным, а сам не беспокоишься. И Юра возмущается, что ты всегда опаздываешь.</p> <p>— Перестаньте сердиться. Что вы все возмущаетесь и дергаете себе нервы? А я не люблю спешить, волноваться, суетиться.</p>
<p>— Дык ці пойдзеце вы ў вандроўку?</p> <p>— Чакаем, калі мама дасьць на гэта сваю згоду.</p> <p>— Хіба вы на ўсё ўсякае пытаецеся маму?</p> <p>— Ды не, рэч у тым, што я, напрыклад, заўсёды прыслухоўваюся да маіных парадаў. Яшчэ ніколі нічога благога яна нам не параіла.</p>	<p>— Так вы идёте в поход?</p> <p>— Ждем, когда мама даст на это своё согласие.</p> <p>— Разве вы с каждой мелочью бегаєте к маме?</p> <p>— Да нет, дело в том, что я, например, всегда прислушиваюсь к маминым советам. Ещё никогда ничего плохого она нам не посоветовала.</p>
<p>— Глянь, Мікола, вунь ідзе спадар Чэрнік. О дзе галава! Энцыкляпэдычныя веды й нестандартнае мысьленьне.</p> <p>— Калі ты спазнаўся зь ім?</p> <p>— Летась на канфэрэнцыі. Ён задзівіў усіх дыскуптантаў. Хочаш, я цябе зь ім пазнаёмлю?</p> <p>— Але ж неяк няёмка турбаваць гэткага чалавека.</p> <p>— Ды кінь ты, «няёмка»! Ён просты й шчыры.</p>	<p>— Посмотри, Коля, вон идёт господин Черник. Умнейший человек. Энциклопедические знания и нестандартное мышление.</p> <p>— Когда ты познакомился с ним?</p> <p>— В прошлом году на конференции. Он удивил дискутирующих. Хочешь, я тебя с ним познакомлю?</p> <p>— Но как-то неудобно беспокоить такого человека.</p> <p>— Да брось ты, «неудобно»! Он простой и открытый.</p>
<p>— Прывітаньне!</p> <p>— Маё шанаваньне, Сяргей!</p> <p>— Як маешся? Ці ёсьцека якія навіны?</p> <p>— Прыйшоў ліст ад Міколы. Вось дзе навіны! Ужо абараніўся.</p> <p>— Ну й як яго генная інжынэрыя?</p> <p>— Выдатна. Дысэртацыя ўжо ў нацыянальным навукова-дасьледчым цэнтры. Пэўна ж там пацьвердзяць ягоныя высьнавы.</p>	<p>— Привет!</p> <p>— Моё почтение, Сергей!</p> <p>— Как поживаешь? Есть какие новости?</p> <p>— Пришло письмо от Коли. Вот где новости! Уже защитился.</p> <p>— Ну и как его генная инженерия?</p> <p>— Отлично. Диссертация уже в национальном научно-исследовательском центре. Будем думать, что там подтвердят его выводы.</p>

<p>— Ты ведаеш, Кастусёў меншы сын жэніцца. Праз два тыдні будзе вясельле. — А дзе ж зьбіраюцца гуляць? — Яны ня будуць спрашаць мір людзей. Маладыя масыяцца да круізу па Сяродземным моры. — О-о-о, братка ты мой!..</p>	<p>— Ты знаеш, маладзій сын Кастуся женіцца. Чрез две недели будет свадьба. — Где же собираются сыграть свадьбу? — Они не будут приглашать большое количество людей. Молодые собираются в круиз по Средиземному морю. — Вот это да-а-а!..</p>
<p>— Вось табе кава. Тут пячэньне. Бяры во торт. Частуйся! — М-м-м, які смак! Ты мне скажы, дзе можна расстарацца гэтых прысмакаў? — У краме-кавярні «Салодкі фальварак». Там ты знойдзеш і чарку віна, і кубачак кавы, і ласунак, які толькі хочаш.</p>	<p>— Вот тебе кофе. Тут печенье. Бери торт. Угощайся! — М-м-м, какой вкус! Ты мне скажи, где можно раздобыть такие лакомства? — В магазине-кафе «Салодкі фальварак». Там ты найдёшь и рюмочку вина, и чашечку кофе, и лакомства, какие только пожелаешь.</p>
<p>— Ты глянь на рэкламу, Мішка! — Рок-гурт НРМ! — Давай падыдем бліжэй, паглядзім, дзе яны ладзяць канцэрт і калі. — Трэба ж сказаць Андрэю і нашым дзеўкам, якая мае быць забава.</p>	<p>— Ты посмотри на рекламу, Мишка! — Рок-группа НРМ! — Давай подойдём ближе, посмотрим, где они устраивают концерт и когда. — Надо же сказать Андрею и нашим девчонкам, какая будет тусовка.</p>

Майстры слова гавораць

Пагоня

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну радзімую жاخ —
Успомню Вострую Брану сьвятую
І ваякаў на грозных канях.

У белай пене праносяцца коні,
Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

У бязьмерную даль вы ляціце,
А за вамі, прад вамі — гады.
Вы за кім у пагоню сыяшыце?
Дзе шляхі вашы йдуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясліся
За тваімі дзяцымі ўздагон,
Што забылі цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон?

Бійце ў сэрцы іх — бійце мячамі,
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамаі
Аб радзімай старонцы баліць...

Маці родная, Маці-Краіна!
Не ўсьцішыцца гэтакі боль...
Ты прабач, Ты прымі свайго сына,
За Цябе яму ўмерці дазволь!

Усё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай збруяй далёка грымяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

(Максім Багдановіч)